

Prédikációk a kötéstáblákban

2014. 07. 28.

Interjú Ősz Előd egyházkerületi levéltárossal

Az Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár több egyházmegye (esperesség) iratanyagát is őrzi. Az Erdélyi Református Egyház korai korszakában nagy szerepe volt az esperesi adminisztrációnak, így dokumentumai fontos forrásai nemcsak az egyház-, hanem a művelődés- és művészettörténetnek is. Az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltára a Nemzeti Kulturális Alap anyagi támogatásával az elmúlt időszakban két 17. századi egyházmegyei jegyzőkönyvet is restauráltatott, ezekről a protokollumokról beszélgettünk Ősz Előd egyházkerületi levéltárossal.

Mit fed a protokollum szó?

A 17. századi református egyház jóval kevésbé volt centralizált, mint a mai egyház. gyakorlatilag az egyház adminisztrációnak a veleje az egyházmegyék, az esperességek szintjén zajlott. Erdélyben az egyházmegyei írásbeliség a 17. század közepén kezdődött, egy ilyen protokollumba írták be az összes adminisztrációval kapcsolatos iratot, vizitációs jegyzőkönyveket, egyházi vagyon összeírását és a parciális zsinatok jegyzőkönyveit. Ez volt az egyházmegyének a legfelsőbb döntéshozó fóruma, ahol adminisztratív kérdésekben, valóperes ügyekben és az egyházi szolgák peres ügyeiben ítéleztek. Vegyes tartalmú könyvek, de gyakorlatilag egy ilyen protokollumban bele van egy egyházmegye 30-40 éves története sűrítve.

Ezeket kutattátok a közelmúltban?

Igen, az egyik, a Küküllői protokollum vegyes, vizitációs jegyzőkönyveket, összeírásokat és parciális zsinati jegyzőkönyveket tartalmaz, ezek kivétel nélkül megjelentek, a teljes anyaguk napvilágot látott forráskiadásként. A Marosi Egyházmegyének az 1686-ban kezdődő protokollumát egyelőre a zsinati iratok rekonstrukciója során használtuk, tehát ez is alaposan átolvastatott, távlatokban nyilvánvalóan ennek a kiadása is következik.

Mi az érdekessége ezeknek az iratoknak?

Restaurálás során előkerül egy halom olyan dolog, amiről vagy nem tudtunk, vagy csak sejtettük. A Küküllői protokollum esetében néhány oldalt még a protokollum használata idején összeragasztottak. Valószínű, hogy valamelyik lekipásztorra nézve kényelmetlen ügyeket tartalmazott és lehet, hogy időközben emelkedett a ranglétrán, hozzá kerültek ezek az iratok és gondoskodott az összeragasztásukról. Érdekesség az, hogy történtek próbálkozások a szétválasztásra, de ezek mindig megmaradtak a házi gyártmány szintjén, és olyan is volt a minőségük. A Küküllői protokollumot elsősorban azért jelöltük ki restaurálásra, és azért volt az első a sorban, mert több helyen ilyen oldal összeragasztásokat figyeltünk meg, és fontosnak tartottuk, hogy a ragasztó mögül kivilágító információt is publikussá tegyünk, ez majd napvilágot fog látni a Református Szemlében kiegészítésként. A Marosi protokollum restaurálására azért volt szükség, mert valamikor megázott, és az elázott része nagyon porózussá vált, minden lapozás adatvesztéssel járt, nem nagymértékűt, de távlatilag ez nagy mértékű lett volna, így szükség volt a megerősítésre. A restaurálás nagyon költséges volt, az egyházkerület nem tudta volna felvállalni, a Nemzeti Kulturális Alap pályázatán nyertük meg ennek a két kötetnek a restaurálási költségeit. Ez nem tűzoltómunka, nem csak az akkut károsodások kivédése volt a cél, hanem egy általános restaurálás volt, a kötetet szétszedték, a lapokat fertőtlenítették, a megrongálódott papírrészeket kipótolták és, ami nagyon fontos, a kötéstáblákat szétáztatják.

Mi a kötéstábla?

Két jelenséget figyelhetünk meg. Vagy papír ívfüzeteket vásárolt meg az egyházmegye, füzet nagyságú egyberakott papírlapokat, úgy képzeljük el, mint egy mai iskolai füzetet, csak nincs összekapcsolva, később, amikor 5-6 ilyen füzet megtelt, összekötötték. Ez a veszélyesebb volt, nagyon gyakran lapok elkallódtak, kevésbé vigyáztak egy füzetre, eltelhetett akár egy évtized is, amíg annyi adat összejött, hogy összekössék a füzeteket. A Görgényi egyházmegyének például több évnyi vizitációs jegyzőkönyvét így veszítettük el, a legkorábbiak mai napig nincsenek bekötve, ez egy következő feladat. Úgy tűnik, hogy a Küküllői egyházmegye másképpen járt el, az üres ívfüzeteket kötötte be. Ma úgy hívjuk, hogy keménykötésű könyv, a könyv elején és végén lévő

kemény táblát hívjuk kötéstáblának.

Tartalmilag mit árulnak el ezek az iratok, amelyeket restauráltak?

A kötéstáblának kétféle alapanyaga volt: fa, illetve karton. A fatábla kevésbé izgalmas, és ilyen anyagok esetében nem is igazán használták. A kartontáblák valóságos időkapszulák. Kartont abban az időszakban nem forgalmaztak, a könyvkötő otthon állította elő, és általában nem drága, tiszta, beíratlan papírt használtak erre, hanem hulladékpapírt. Így a kötéstábláknak a szétáztatásából nagyon izgalmas dolgok kerülnek elő. Mindkét protokollum esetében nyomtatott könyvlapokat használtak a tábla kartonjának az elkészítéséhez. A restaurálást a gyulafehérvári múzeum papírrestaurátor műhelye végezte Alexandru Stirban vezetésével, nem először restaurálják a levéltár anyagait, és mindig kiváló munkát végeztek. Nekik köszönhető, hogy gyakorlatilag az enyvvél vastagon összeragasztott lapokat sikerült szétválasztani az olvashatóságig. Az egyik kötetet sikerült azonosítani, egy nagyon ritka darab, egyetemes magyar művelődéstörténet szempontjából is jelentős, Méliusz Juhász Péternek a Magyar prédikációk című, 1563-ban megjelent prédikációs kötetének a közel negyede, ez egy 270 lapos kötet, 50 lap szinte sértetlenül, vagy éppen töredékekben, puzzle-szerűen összerakhatóan megtalálható a kötésben. A kötetből eddig tizenegy példányt jegyeztek. Ezek közül négy teljesen ép, a többi különböző mértékben csonkult, mindössze nyolc példány szinten számon tartható könyv van. A maradék három ehhez hasonló töredék, így ezeknek a száma megnő négyre. A Széchényi könyvtár adatbázisába máris bekerült lelőhelyként a levéltárunk. Miért izgalmas ez? Általában a könyvkötők nyomdából kapták a hulladék papírt, és ezt a hulladék papírt enyvezték, préselték össze kartontáblává. Viszont itt egy kicsi bökkenő van, a könyvkötő az időkapszulát behelyezte a kötésbe is, és egy Marosvásárhely környéki lelkipásztorhoz írott levélről van szó, sajnos éppen a lelkipásztor szolgálati helyét vágta le a levélről, de a kézírás alapján a 17. század közepére, tehát 1650 körülre tehető a könyv bekötésének a dátuma. Csakhogy van 90 év a Méliusz Juhász Péter könyvének a megjelenése illetve a lapoknak a kötéstáblába kerülése között. Mivel magyarázható ez? Nem valószínű, hogy eddig tartották a hulladékot a debreceni nyomdában, főleg, hogy azóta többször is tulajdonost váltott a nyomda, a levélből pedig látszik, hogy valahol Marosvásárhely környékén készülhetett a kötés. A kötetben széljegyzeteket találunk, világosan megfigyelhető, hogy valaki azokat olvasta, használta, valószínű prédikációra készült belőle egy lelkipásztor. Valószínű, hogy szétesett a kötet, nem volt használható, és valahogy a könyvkötő birtokába jutott, aki hulladékpapírként használta fel

ezeket a lapokat, és, nagyon vékony sávokra vágva azokat, helyezte bele a kötéstáblába.

Ez a Küküllői protokollum, mi a helyzet a Marosi protokollummal?

A Marosi protokollumnak hiányzik az egyik kötéstáblája. A restaurátor nem volt arról meggyőződve, hogy az volt-e az eredeti kötéstábla, vagy csak valamikor a levéltáros odatette a tábla nélkül lógó kötethez, hogy erősítse. Az előkerült nyomtatványok talán megerősítenek abban, hogy mégis ez az eredeti kötéstábla. Bár nem sikerült még a kötetet azonosítani, véleményem szerint egy 17. századi, a kolozsvári nyomdában megjelent prédikációs kötetről van szó, még nyomdatörténészekkel való konzultáció és a gyanús példányokkal való összevetés hátra van, de úgy tűnik, hogy az 1680-as évek körüli betűkép, helyesírásról van szó, ami egybeesik a kötet felfektetésének az időpontjával. Az is egyértelmű, hogy itt már nyomdai hulladékanyaggal van dolgunk, hiszen ugyanaz az oldal kétszer, sőt, van olyan is, amelyik háromszor is megvan.

Kérdezt: Kiss Gábor